

УДК: 316.77 + 007.304.08

БЛОГОСФЕРА УКРАЇНИ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ АНТИВАКЦИННОЇ КАМПАНІЇ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

ШЕВЧЕНКО Вікторія,

д-р наук із соц. комунік., проф., e-mail: victoryshe@knu.ua;

ЗУБАР Петро,

аспірант, e-mail: petro.zubar@knu.ua.

Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Вступ. Пандемія COVID-19 спричинила сплеск уже існуючих антивакцинних настроїв в Україні, які становлять загрозу для громадського здоров'я. Це дослідження спрямоване на аналіз антивакцинної кампанії в українській блогосфері, яка активізувалася під час пандемії та згуртувалася довкола питань, пов'язаних із коронавірусом.

Актуальність і мета. Актуальність дослідження обумовлена популяризацією антивакцинних настроїв в Україні, якій сприяє зростаючий вплив блогосфери як потужного каналу поширення контенту деструктивного характеру. Мета – виявлення ключових категорій, до яких апелювали блогери, що проводили кампанію проти щеплення від коронавірусної хвороби в Україні під час пандемії COVID-19.

Методологія. Для визначення найвпливовіших представників антивакцинного руху в Україні проведено моніторинг медіа, які спеціалізуються на викритті фейків і дезінформації щодо COVID-19, та визначено список каналів найпопулярніших українських блогерів-коронаскептиків і противників вакцинації. Після цього було вивчено 232 відео, опублікованих на каналах цих блогерів. Застосовано метод контент-аналізу для виявлення ключових меседжів та закликів, що використовувалися противниками вакцинації.

Результати. Найпопулярнішими представниками антивакцинного руху в Україні серед блогерів стали юристи, псевдоексперти, самопроголошені правозахисники та громадянські журналісти, а також прихильники теорій змов. Їхня медійна активність вакцинації була зафіксована упродовж всієї пандемії коронавірусної хвороби в Україну та деякий час після її закінчення. Виявлено хронологію та причини основних сплесків їхньої активності та зацікавленості аудиторії. Визначено найбільш поширені категорії, до яких апелювали блогери в рамках кампанії проти щеплення, а також їхні заклики та об'єкти критики.

Висновки. Дослідження демонструє, що українські противники вакцинації політизують питання щеплень, активно використовуючи конспірологічну риторіку. Сплески їхньої активності були пов'язані з початком карантину, а також з обговоренням та прийняттям Закону про систему громадського здоров'я. Ключові категорії меседжів блогерів-коронаскептиків – порушення прав (як основних, так і на труд, вибору, тощо), безпека (вакцини чи самої хвороби), теорії змови та питання моралі. Найпопулярніший заклик противників щеплень – «мислити критично» та не підкорятися вимогам, пов'язаним із вакцинацією чи карантинними обмеженнями. Основні об'єкти критики – влада, різноманітні установи та медіа. Подальше вивчення дискурсивних стратегій антивакцинних кампаній сприятиме формуванню ефективного контрнарративу.

Ключові слова: блогінг, дезінформація, теорія змов, антивакцинна кампанія, контент-аналіз, COVID-19, інформаційні кампанії, YouTube-канали, блогосфера.

© Шевченко В., Зубар П., 2024

Вступ. Інфекційні хвороби здатні спричиняти пандемії світового масштабу, які стають глобальними викликами не тільки для систем охорони здоров'я, але і призводять до криз на багатьох рівнях. Так сталося з нещодавною епідемією коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19), яка призвела до мільйонів смертей у всьому світі та десятків тисяч – в Україні. Проте й до епідемії коронавірусу такі хвороби були однією з основних причин інвалідності та смертності населення. Щеплення було й залишається одним із найбільш дієвих засобів боротьби з інфекційними захворюваннями.

В Україні впродовж останніх десятиліть спостерігається зростання настроїв проти вакцинації. Наприклад, 2008 року заходи з імунізації проти кору та краснухи виявилися невдалими через, серед іншого, «неочікуваний» масштаб реагування руху проти щеплень [2, с. 45]. На думку дослідників О. Устінова та Д. Чудутової, популяризація поглядів проти імунізації в Україні спричинена активною кампанією в медіа, яка призводить до відмови батьків від щеплення своїх дітей. Це зниження охоплення колективною імунізацією загрожує поверненням інфекційних хвороб, які до цього були контрольовані. Дослідники в роботі, присвяченій стану колективного імунітету в Україні, ще 2010 року вказали на те, що його рівень знизився до критичного 60–80 %, що створює ризик спалахів інфекцій. Автори висловили стурбованість щодо руху проти щеплень в Україні, підкреслюючи їхній негативний вплив на рівень вакцинації та, як результат, на здоров'я населення. На їхнє переконання, така кампанія в медіа негативно впливає на свідомість батьків, які починають сумніватися в необхідності щеплень. Серед причин поширення таких кампаній – політичні спекуляції, фінансові та корпоративні інтереси, дезінформація та, врешті-решт, нерозуміння людьми значення вакцинації та реальної ситуації з інфекційними захворюваннями [9, с. 36].

Дослідники з Київського медичного університету УАНМ також звертають увагу на популяризацію руху проти щеплень в Україні. Вони розглядають це як чинник перешкоди імунізації українців, а з антивакцинною пропагандою закликають боротися зокрема за допомогою підвищення кваліфікації медичних працівників та підвищення обізнаності населення щодо імунізації. Серед інших чинників популяризації поглядів проти вакцинації – «взаємна підтримка антивакцинних сайтів і перехресне посилення», а також «намагання медіа підвищити свій рейтинг на цій темі» [11, с. 170].

Згідно з дослідженнями Центру протидії дезінформації при РНБО, деякі з проявів антивакцинної пропаганди є частиною тривалої інформаційної операції РФ, спрямованої на максимальне зменшення рівня вакцинації, а отже й на збільшення смертності від COVID-19 в Україні [7, с. 14]. Загалом російська пропаганда в Україні під час кампанії щеплення була спрямована на те, щоб посягати на довіру та невпевненість українців у питаннях вакцинації через пов'язування вакцинації із широким колом питань, від геополітики до внутрішньої політики України [12, с. 7]. Водночас місцеві агенти російського впливу у вигляді УПЦ МП зайняли в офіційній інформаційній політиці суперечливу позицію щодо щеплення. Деякі ж її представники відкрито підтримали антивакцинні рухи та поширювали конспірологічні тези щодо вакцинації. У результаті серед вірян цієї церкви виявилася найменша кількість людей, готових вакцинуватися у 2021 році [10, с. 14].

Втім, російські інформаційні потуги та несвідома позиція деяких українських медіа не єдині складники, що впливають на погляди українців щодо вакцинації. Вивчаючи інформаційні кампанії, пов'язані з імунізацією в Україні, О. Захарченко з колегами зазначають, що антивакцинна кампанія є лише частиною більш складної картини, де різні зацікавлені сторони використовують щеплення як інформаційний привід для просування своїх повідомлень та порядків денних. Водночас автори вказують на факт перебігу типової антивакцинної нарративної кампанії із залученням конспірології та адаптованої до ситуації з COVID-19 [13, с. 686].

Здійснивши мета-аналіз досліджень, присвячених антивакцинному активізму та ролі комунікацій в інтернеті у підсиленні їхнього дискурсу, К. Камарго підкреслює, що

вивчення наративів противників щеплення може допомогти у розробці ефективних стратегій комунікації для протидії дезінформації, яку вони поширюють. Також вивчення їхніх аргументів допоможе зрозуміти, як вони впливають на громадську думку і чому люди стають схильними до антивакцинаторських поглядів [14].

Тенденція протидії вакцинації, що спостерігається в Україні, зумовлена, зокрема, впливом на суспільство блогерів, які долучаються до кампанії проти вакцинації. Така ситуація є загрозовою для здоров'я нації. Ми вважаємо актуальним провести дослідження меседжів і виявити основні категорії, якими оперують у своїх публікаціях противники щеплення. Це дасть змогу більш ефективно протидіяти деструктивним антивакцинним наративам.

У згаданих нами дослідженнях, які вказують на вплив антивакцинних кампаній на українців, помітний брак конкретики у визначенні прикладів або принаймні найпомітніших представників таких кампаній. Наприклад, В. Дмитрук та Г. Заславська взагалі вказують на поширення великої кількості «анонімних статей» [11, с. 170], а ініціатори такої кампанії під час COVID-19 чітко не ідентифіковані [13, с. 685].

Частково це пояснюється меншою інституалізацією руху проти вакцинації до пандемії коронавірусу, адже саме вона сприяла організації до того поодиноких активістів та блогерів в організований рух. Під час епідемії вони почали активно поширювати дезінформацію та залучати нову аудиторію за допомогою соціальних мереж. До того ж на 2020 рік припав «ренесанс» українського YouTube, коли відчутно зросла роль українських ютуберів в інформаційному просторі, а сама платформа стала джерелом новин для кожного четвертого українця [4]. Хоча щодо питань, пов'язаних із щепленнями, високий рівень довіри (32 %) українців до соціальних мереж як до джерела інформації фіксувався і до цього [8, с. 43], що також сприяло поширенню антивакцинних наративів.

Таким чином, ми вбачаємо необхідність детального фокусу саме на конкретних представниках кампанії проти щеплення, які під час пандемії залучили найбільшу аудиторію, а також на їхніх меседжах та закликах. Ці аспекти є недостатньо вивченими у згаданих нами публікаціях, присвячених проблемі поширення деструктивного контенту, який сприяє антивакцинним настроям в Україні.

Мета дослідження: виявлення ключових категорій, до яких апелювали блогери, які проводили антивакцинну кампанію в Україні.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- визначити найпопулярніших блогерів, причетних до антивакцинної кампанії під час COVID-19;
- хронологічно охарактеризувати перебіг цієї кампанії;
- здійснити аналіз контенту публікацій найпопулярніших блогерів у рамках антивакцинної кампанії в Україні;
- окреслити найбільш активно поширені меседжі, що підпадають під антивакцинні категорії.

Дослідження проводиться в межах наукової теми кафедри онлайн-медіа ННІЖ КНУ імені Тараса Шевченка «Онлайн медіа: контент, технології, інновації», зареєстрована УкрІНТЕІ 27.03.2023 (ДРН 0123U101935).

Методи дослідження. За допомогою моніторингу медіа, які спеціалізуються на фейках та дезінформації щодо COVID-19 (Детектор Медіа, VoxUkraine, Texty.org та ін.), ми визначили список з 15 найпопулярніших українських блогерів, які публікують контент коронаскептичного характеру та (або) постають проти вакцинації від коронавірусу або карантинних обмежень. Важливими чинниками для потрапляння в цей список була системність публікацій, присвячених COVID-19 та супутнім явищам, а також активність цих каналів упродовж щонайменше більшої частини або всієї пандемії коронавірусної хвороби.

До джерельної бази увійшли найпопулярніші відео цих блогерів, опубліковані під час світової пандемії COVID-19, а також невеликий період до та після неї: з 01.01.2020

до 31.12.2023 року. З каналів кожного з авторів ми відібрали по 30 найпопулярніших відео та відсіяли ті, у яких не йдеться про COVID-19 чи пов'язані з ним явища. Отже загальна кількість публікацій, що задовольнили вимоги та потрапили до вибірки (N) дорівнює 232.

Основний метод дослідження – контент-аналіз, який ми застосували під час детального вивчення публікацій. Ми кодували факт наявності у відео одиниць аналізу (меседжів, акцентованих аспектів, закликів, об'єктів критики тощо), які підпадають під такі категорії: «Порушення прав», «Безпека», «Змова», «Мораль», до яких апелюють автори, а також «Заклики» та «Критика», які містяться в публікаціях. Зазначимо, що ми враховували не частотність самих одиниць аналізу в кожному відео, а кількість публікацій, у яких вони трапляються щонайменше один раз.

Результати й обговорення.

Найпопулярніші представники антивакцинного руху в Україні

Від початку свого існування українська блогосфера зазнала змін, переходячи до формату мікроблогінгу та соціальних мереж. Їй властивий високий рівень політизованості, а сама вона відіграє важливу роль у висвітленні суспільно-політичних тем та впливу на формування громадської думки [6, с. 101].

Ми визначили 15 найпопулярніших блогерів, які поширюють коронаскептичні тези, а також послідовно виступають проти вакцинації від COVID-19. Ці блогери є авторами 18 різних YouTube-каналів (див. табл. 1), при чому троє з них (Ж. Новосельцев, А. Якименко та О. Фаїст) – одразу кількох. Одна з причин створення кількох каналів – блокування попередніх після модерації платформи або ж бажання тематично розподілити контент.

Таблиця 1: YouTube-канали, автори яких поширюють антивакцинні та коронаскептичні тези (дані станом на 31.12.2023).

№	Назва	Автор(и)	Аудиторія, тис.
1	Тарас Юрист Адвокат Одесса	Тарас Никифорчук	712
2	ЮрАналітика – Адвокат Сергій Гула	Сергій Гула	586
3	Dima Poltava	Дмитро Бурмака	438
4	Адвокат Болтик	Антон Болтик	411
5	РОБОТАЄ / Володимир Паньчак	Володимир Паньчак	121
6	ДНК	Олексій Кутєпов, Жан Новосельцев	249
7	іЗнай Свої Права!	Мар'ян Чава	141
8	Антон Гура	Антон Гура	170
9	Жан Новосельцев	Жан Новосельцев	132
10	Остап Стахів	Остап Стахів	127
11	TRIGGER ММА	Анатолій Якименко	62.6
12	Александр Надёжа	Олександр Надьожа	59.5
13	Сергій Філіпенко	Сергій Філіпенко	58.5
14	Надёжный Журналист	Олександр Надьожа	46
15	Елена Фаист 2.0	Олена Фаїст	36.1
16	Анатолій Якименко	Анатолій Якименко	28.1
17	Елена Фаист	Олена Фаїст	49.1
18	Ольга Яремійчук	Ольга Яремійчук	15

У нашому попередньому дослідженні ми помітили зростання аудиторії перерахованих блогерів упродовж усього періоду пандемії, а також після оголошення про її закінчення [3, с. 123].

За спеціалізацією авторів каналів та тематичною спрямованістю їхнього контенту, блогерів можна поділити на кілька умовних груп.

Перша група – юристи та адвокати Т. Никифорчук, С. Гула, Д. Бурмака та А. Болтик. Звернімо увагу, що її представники водночас є найбільш популярними з погляду кількості їхніх підписників та переглядів відео. Їхня популярність може пояснюватися вузькоспеціалізованістю, яка, згідно з дослідженням української блогосфери, сприяє зростанню аудиторії [1, с. 17]. Незважаючи на велику кількість відео, присвячених правовим аспектам карантину, вакцинації та опублікованих під час пандемії, ці блогери загалом не обмежували тематику своїх публікацій виключно явищами, пов'язаним із коронавірусом. О. Оксимець, досліджуючи найпопулярніших українських противників вакцинації, двох згаданих блогерів, пов'язаних між собою, С. Гулу та А. Болтика, відносив до групи «юридичної підтримки». За його словами, вони «часто вони заперечують, що є антивакцинаторами й заявляють, що лише борються за права та свободи громадян» [5].

Друга група найбільша, до неї входять самопроголошені медичні експерти (А. Якименко), громадянські журналісти (О. Кутепов, Ж. Новосельцев, О. Надьожа, А. Гура) та правозахисники (М. Чава, О. Стахів). Останній блогер, якого вважають одним із найбільш медійних в Україні, називає себе одночасно й журналістом, і правозахисником (та пропонує комерційні послуги з отримання журналістського фаху).

Третя група – прихильники та поширювачі різноманітних теорій змов: блогерська група каналу «Сергій Філіпенко» (її членами є представники ГО «Багнет нації», зокрема С. Філіпенко), В. Паньчак, О. Фаїст та О. Яремійчук. Зазначимо втім, що блогери-представники попередніх груп також різною мірою схильні до поширення конспірологічних меседжів.

Зазначимо також, що низку згаданих каналів було заблоковано YouTube у різні періоди пандемії в рамках боротьби платформи з дезінформацією. Так, було заблоковано канали О. Стахіва, О. Фаїст, В. Паньчака, Ж. Новосельцева та О. Кутепова. В одних випадках блогери створювали нові, резервні канали після блокування основних, а в інших – змінювали платформу для поширення свого контенту. Незважаючи на цей факт, канали, контент яких ми аналізували, функціонували впродовж більшої частини пандемії коронавірусної хвороби.

Перебіг антивакцинної кампанії під час COVID-19 в українській блогосфері

Незважаючи на те, що кампанія з вакцинації від COVID-19 почалася в Україні в лютому 2021 р., майже через рік після початку пандемії, ми вважаємо доцільним аналізувати активність згаданих блогерів із самого моменту оголошення пандемії коронавірусної хвороби в березні 2021 до кінця 2023 року (у травні ВООЗ оголосила про її закінчення, хоча вакцинація від COVID-19 досі лишається рекомендованою).

На графіку (рис.1) можна побачити кількість найпопулярніших публікацій за 2020–2023 рр. противників вакцинації з нашого списку.

Як можна спостерігати з графіка, під час пандемії коронавірусу відбувалося три сплески активності блогерів та водночас зацікавленості їхньої аудиторії, коли відео мали найбільше залучення. Перший сплеск (найменший) – у другому кварталі 2020 року, коли в Україні було оголошено про запровадження карантину, що очікувано спричинило невдоволення серед коронаскептиків.

Найбільшу активність COVID-дисиденти проявили в четвертому кварталі 2021 року. Саме в цей період представники їхнього руху перейшли до акцій прямої дії в офлайн, наприклад, у листопаді 2021 р. було проведено акцію протесту в Києві. Одночасно відбувався черговий сплеск пандемії, коли більшість областей України потрапили в «червону зону», а отже, обмеження були посилені. У цей самий період опубліковано велику

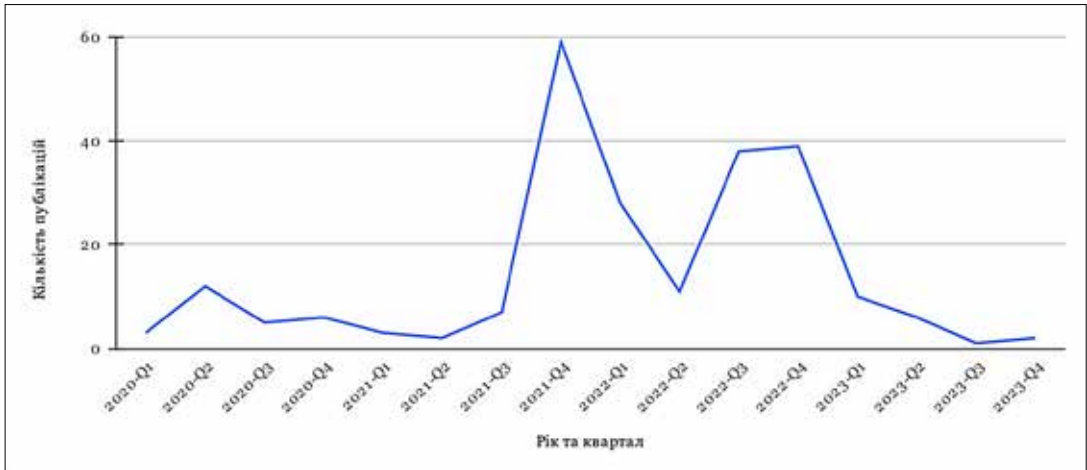

Рис. 1. Розподіл у часі найпопулярніших публікацій блогерів-коронаскетиків

кількість відео, присвячених проекту Закону про систему громадського здоров'я (який блогери часто називають просто «закон 4142» за номером законопроекту), адже 4 лютого 2021 р. Верховна Рада України прийняла його в першому читанні.

Третій та четвертий квартали 2022 р. – також періоди, коли було опубліковано значну кількість популярних відео, присвячених коронавірусу. Саме тоді було прийнято Закон про систему громадського здоров'я. Як маніпулятивно заявила одна з блогерок О. Яремійчук, після цього «... бути противником причасть, оцих модних ін'єкцій стало криміналом», хоча насправді цей закон навіть не зобов'язує українців вакцинуватися.

Тематична спрямованість публікацій

Визначивши набір меседжів, пов'язаних із коронавірусною хворобою, вакцинацією від неї та інших похідних явищ, ми підраховали кількість відео, в яких вони містяться. У наведеній нижче таблиці (табл. 2) подані результати контент-аналізу з розділенням одиниць нашого аналізу на категорії.

Таблиця 2. Категорії, згадувані в публікаціях блогерів

Одиниця аналізу	n	%
<i>Безпека</i>		
Побічні ефекти вакцини (смерть, хвороби, імпотенція)	46	20
Небезпека вакцини приховується	33	14
Небезпека COVID-19 перебільшується	26	11
Невивчена вакцина (непротестована, виготовлена занадто швидко)	24	10
Носіння масок небезпечне	22	9
Склад вакцини (токсини, кров, стовбурові клітини, скло, аденовірус, чипи)	21	9
Підрив імунітету (від вакцини чи лікування)	10	4
Тестування ненадійне (ПЦР)	7	3
<i>Змова</i>		
Геноцид	54	23
Контроль над населенням	49	21
Зовнішнє управління (глобалісти, європейці...)	48	21
Медичний експеримент (ніхто не несе відповідальність)	35	15

Тактика залякування (влада залякує людей)	30	13
Прибуток	28	12
України не існує (насправді це «корпорація»)	18	8
COVID-19 штучний	9	4
<i>Мораль</i>		
Релігійні вчення (вакцина проти Бога, сатанізм)	28	12
Ксенофобія, расизм та антисемітизм	4	2
Порушення прав		
Базові (людини, конституційних або без уточнення)	89	38
Тиранія (примус, недобровільність вакцин, концтабори)	71	30
Дискримінація (невакцинованих або інших соціальних груп)	50	21
На труд	50	21
Свобода пересування	46	20
Батьків чи дітей	29	12
Майнові	28	12
Вибору	27	12
Свобода слова	23	10
Лікарська таємниця (стану здоров'я)	23	10

Найперше, очевидним із таблиці є те, що тема про порушення прав є найбільш поширеною в публікаціях. У 38 % відео автори вказують на порушення прав людини (іноді не уточнюючі, яких саме). Фактор «примусовості», а відтак і «тиранії» – другий за популярністю в цій категорії. Щонайменше у 30 % вивчених публікацій блогери стверджують, що вакцинація є недобровільною або, що гірше, людей «заганяють у концтабори». Також противники вакцинації вказують на дискримінацію в бік представників їхньої соціальної групи (21%), розповідаючи про випадки відсторонення від роботи через відмову вакцинуватися, або ж відмову в обслуговуванні через недотримання карантинних норм, які вони не визнають. У публікаціях вказуються на конкретні порушені права через карантин – на труд (21%), свободу пересування, (наприклад, одним із сюжетів публікацій стали суперечки з провідниками через відмову допускати у вагон без масок чи COVID-сертифікатів). Зазначимо, що вказування на порушення прав є в деяких випадках відвертою маніпуляцією та перекручуванням. Наприклад, коронасkeptики заявляли про те, що нібито батьків, згідно «закону 4142», будуть позбавляти прав на дитину (12%), чи будуть конфісковувати майно. Порівняно менш популярними стали тези про порушення свободи слова щодо тих, хто не згоден із державною політикою щодо охорони здоров'я, а також те, що статус вакцинації нібито є лікарською таємницею (обидві містяться у 10 % публікацій).

Друга за поширеністю категорія – теорії змови, причому найчастіше українські COVID-дисиденти апелюють до свідомого геноциду (23%), а також планів загадкових змовників контролювати населення (21%) за допомогою або самої хвороби, або вакцинації від неї. Активно поширюється конспірологічний меседж із приводу зовнішнього управління над українцями (21%), а також тезу щодо проведення над населенням України медичного експерименту (15%). Обидва меседжі є дискурсивно близькими складовими російського стратегічного пропагандистського наративу. Водночас меседжі на підтримку ідеї щодо отримання прибутку завдяки поширенню хвороби чи засобів боротьби з нею або ж штучного характеру коронавірусу користуються меншою популярністю (12% та 4% відповідно). В деяких випадках аргументація противників

вакцинації та карантинних засобів ґрунтується на теорії «юридичної нікчемності» української держави (а отже і її нормативних документів). Докладніше про поширення конспірологічних меседжів йдеться в нашому окремому дослідженні [3].

Третьою за популярністю є категорія «Безпека», у рамках якої ми виокремлювали тези представників антивакцинної кампанії щодо безпечності вакцини або ж ступеня серйозності коронавірусної хвороби. Найчастіше критики вакцинації апелювали на потенційні побічні ефекти вакцини, посилаючись на історії про раптові смерті невідомі після щеплення або на інші негативні наслідки після нього (20 %). У 14 % відео стверджується, що справжня небезпека вакцини приховується зацікавленими сторонами. У дещо меншій кількості публікацій (11 %) – що реальна небезпека коронавірусної хвороби взагалі перебільшена. Протівники вакцин також вказують на занадто швидкі темпи її створення, а отже – недостатню вивченість складу щеплень (10 %). Менш розповсюджені в цій категорії меседжі стосуються небезпеки засобів особистого захисту та небезпечних складників вакцини, серед яких нібито скло, аденовіруси, чипи тощо (по 9 %). Найменшою популярністю користувалися критичні твердження щодо методів тестування на наявність хвороби, вони містяться всього у 3 % відео.

Окремо в категорії «Мораль» ми зафіксували меседжі коронаскептиків, які пов'язують вакцинацію чи інші явища, пов'язані з коронавірусною хворобою, з релігійними вченнями (12 %), а також різного роду ксенофобські меседжі (2 %).

Розглянемо також заклики, які робили блогери-представники антивакцинної кампанії, а також об'єкти їхньої критики (табл. 3).

Таблиця 3. Об'єкти критики та заклики

Одиниця аналізу	n	%
<i>Заклики</i>		
Приймати поінформовані рішення (шукати правду, вивчати права)	51	22
Непокоря (неносіння засобів захисту, саботаж карантинних вимог)	50	21
Розповсюдити інформацію	38	16
Звертатися до влади (писати депутатам, йти до суду, петиції)	37	16
Об'єднатися (приєднатися до руху)	23	10
Альтернативні методи лікування та профілактики	18	8
<i>Критика</i>		
Українська влада (суди, прокуратура, СБУ, Рада, президент, МОЗ)	98	42
Керівництво інших країн та світових установ (США, Європа, ВООЗ)	44	19
Журналісти та фактчекери (продалися, не пишуть про важливе)	34	15
Інше (способи та місця вакцинації тощо)	18	8
Заохочень (виплати за вакцину)	8	3

Очікувано, найбільша частина публікацій містить критику в бік українських органів влади (42 %). Критикують коронаскептики також і керівників інших держав або міжнародних установ (19 %). Журналісти та інші представники медіа, які викривали деяких зі згаданих блогерів чи публікували матеріали на підтримку кампанії з вакцинації, також піддаються критиці (15 %). Найрідше критика стосується інших аспектів вакцинації (наприклад, за місця її проведення: торговельні центри, вокзали, а деякі блогери навіть стверджували, що вакцинація проводиться «у військоматах»).

Крім поширення меседжів щодо вакцинації різної тематичної спрямованості, блогери у своїх публікаціях вдаються і до закликів своєї аудиторії. Найпопулярнішою є відозва до умовного «критичного» чи «вільного» мислення (міститься у 22 % публіка-

цій). Заклики до активних дій – наприклад, до непокори чи саботування карантинних вимог (21%) чи прямих взаємодій із владою (від підписання петицій до «паперового теороризму», 16%) порівняно менш розповсюджені. Нарівні з ними є і стандартні прохання розповсюдити інформацію, яка міститься в публікації (16%). Також у категорію закликів ми помістили пропозиції блогерів щодо альтернативних способів лікування чи профілактики коронавірусу – наприклад, заклики проводити більше часу на свіжому повітрі тощо (8%).

Висновки та перспективи. Одними з найбільш помітних представників кампанії проти вакцинації в Україні під час пандемії COVID-19 стали YouTube-блогери, які вдавалися не тільки до поширення коронаскептичних відео, а й до закликів та участі в акціях прямої дії. Ми виділили три групи авторів каналів: юристи (Т. Никифорчук, С. Гула, Д. Бурмака та ін.), самопроголошені медичні експерти та «народні журналісти» (А. Якименко, О. Кутєпов, Ж. Новосельцев та ін.), а також прихильники теорій змов (С. Філіпенко, В. Паньчак, О. Фаїст та ін.).

Свої найбільш популярні відео, в який йдеться про хворобу чи вакцину від неї, блогери публікували впродовж всієї пандемії, а також після офіційного оголошення про її завершення. Втім, найпомітніші сплески їхньої активності та водночас зацікавленості їхньої аудиторії були пов'язані з установленням карантину в Україні, а також з обговоренням та прийняттям Закону про систему громадського здоров'я, який зібрав найбільше критики представників руху коронаскептиків.

Аналіз контенту публікацій блогерів-противників вакцинації показав, що вони здебільшого переводять питання щеплення в поле дискусії щодо утисків прав, звертаючи меншу увагу на власне медичні аспекти щеплення. Ми виділили чотири категорії, до яких можна віднести меседжі коронаскептиків: *Порушення прав*, *Конспірологія*, *Безпека* та *Мораль*. Також ми визначили *Заклики*, до яких автори вдаються у відео, а також об'єкти їхньої *Критики*. Порушення прав – найпопулярніша категорія меседжів, якими оперують коронаскептики. Конспірологія – друга за популярністю категорія. За допомогою неї питання вакцинації найбільше політизується, що робить методи коронаскептиків близькими до російської пропаганди щодо щеплення в Україні. Третя за поширеністю категорія – тези, пов'язані з безпекою вакцини чи ступенем небезпечності коронавірусної хвороби.

Виділені категорії характеризуються наступними меседжами. Говорячи про порушення прав, противники вакцинації згадують тиранію, дискримінацію, базові права людини, права на труд, свободу пересування, права батьків чи дітей, вибору, майнові права, свободу слова та лікарську таємницю. Категорія «безпека» включає в себе твердження про наявність побічних ефектів вакцини, приховування небезпеки вакцини, перебільшення небезпеки COVID-19, невивчені вакцини, небезпечність носіння масок, небезпечні складові вакцини, підрив імунітету через щеплення та ненадійність тестування. Змова засвідчується меседжами про геноцид, контроль над населенням, зовнішнє управління, медичний експеримент, використання урядами тактики залякування, фінансову зацікавленість у хворобі, її штучність та фейковість України як держави. Моральними аспектами, до яких вдаються противники щеплень, є релігійні вчення, ксенофобія, расизм та антисемітизм. Найпопулярніші об'єкти їхньої критики – влада України та інших країн чи установ, а також медіа. Найбільш розповсюджені заклики – «мислити критично» та не коритися вимогам, пов'язаним із профілактикою чи запобіганню розповсюдженню хвороби, поширювати інформацію, надану блогерами, тощо.

Ми вважаємо перспективним подальше вивчення дискурсивних стратегій, які використовують противники вакцинації для популяризації своїх ідей. Це сприятиме формуванню контрнарративу таким кампаніям та кращому розумінню зацікавленості аудиторії, яка критично налаштована щодо щеплень.

1. Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: Зб. наук. пр. за матеріалами всеукр. науково-практ. конф. з міжнар. участю, м. Львів. 2020. С. 16–19.
2. Задорожна В., Фролов А., Мойсеева Г. Питання біоетики в проблемі імунопрофілактики. *Інтегративна Антропологія*. 2011. Т. 1, № 17. С. 43–46.
3. Зубар П. Місце та структура конспірології в дискурсі коронаскептиків в Україні. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2024. Т. 84, № 1. С. 118–134. URL: <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2023.84.10>.
4. Мороз О. Ренесанс українського YouTube. Як закінчується ера проросійських каналів в Україні. Дослідження. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/11/24/7314996/> (дата звернення: 01.06.2024).
5. Оксимець О. Антивакцинаторський рух в Україні: хто є хто, наскільки вони впливові та які їхні наративи. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/antyvaksynatorskyj-ruh-v-ukrayini-hto-ye-hto-naskilky-vony-vplyvovi-ta-yaki-yihni-naratyvy-i43016> (дата звернення: 01.06.2024).
6. Половинчак Ю. Особливості функціонування української блогосфери. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2015. Т. 3, № 42. С. 99–102.
7. РНБО України. Звіт Центру протидії дезінформації при РНБО України «Антивакцинна пропаганда – інформаційна кампанія проти України». Київ, 2021. 14 с.
8. Фіялка С. Медіаграмотність українців із питань вакцинації. *Технологія і техніка друкарства*. 2018. № 2(60). С. 41–49. URL: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.2\(60\).2018.152038](https://doi.org/10.20535/2077-7264.2(60).2018.152038)
9. Чудутова Д., Устінов О. Вакцинація за віком, стан колективного імунітету та антивакцинальні кампанії: сучасна ситуація в Україні. *Український медичний часопис*. 2010. Т. 5, № 79. С. 33–36.
10. Boreiko Y., Kulakevych M., Fedotova T. Church and the COVID-19 pandemic in Ukraine: Vaccination as a challenge. *Sophia. Human and Religious Studies Bulletin*. 2022. Vol. 19, no. 1. P. 12–15. URL: <https://doi.org/10.17721/sophia.2022.19.2> (date of access: 22.07.2024).
11. Dmytruk V. I., Zaslavska H. O. Immunoprophylaxis of infectious diseases in children: achievements and problems. Anti-vaccine movement as a barrier factor in immunization of the population. *ACTUAL INFECTOLOGY*. 2017. Vol. 5, no. 4. P. 166–171. URL: <https://doi.org/10.22141/2312-413x.5.4.2017.115728> (date of access: 20.07.2024).
12. Keegan K. Clarity for friends, confusion for foes: Russian vaccine propaganda in Ukraine and Serbia. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2022. URL: <https://doi.org/10.37016/mr-2020-98> (date of access: 12.07.2024).
13. Multifaceted Nature of Social Media Content Propagating COVID-19 Vaccine Hesitancy: Ukrainian Case / O. Zakharchenko et al. *Procedia Computer Science*. 2022. Vol. 198. P. 682–687. URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.12.306> (date of access: 22.07.2024).
14. Rochel de Camargo Jr K. Here we go again: the reemergence of anti-vaccine activism on the Internet. *Cadernos de Saúde Pública*. 2020. Vol. 36, no 2. URL: <https://doi.org/10.1590/0102-311X00037620> (date of access: 22.07.2024).

1. Babii I. (2020), «The Ukrainian blogosphere as a reflection of socio-cultural processes» *Materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation «Totalitarianism as a system of destruction of national memory»*, Lviv, Ukraine. pp. 16–19.
2. Zadorozhna, V., Frolov, A. & Moiseieva, H. (2011), The question of bioethics in the problem of immunoprophylaxis, *Intehratyvna Antropolohiia [Integrative Anthropology]*, vol. 1, no. 17. pp. 43–46.
3. Zubar P. (2024), «The Role and Structure of Conspiracy Theories in the Discourse of Coronasceptics in Ukraine», *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky [Scientific Notes of the Institute of Journalism]*. vol. 84, № 1. pp. 118–134.
4. Moroz O. (2021), «Renaissance of Ukrainian YouTube. How the era of pro-Russian channels in Ukraine ends. The Research», available at: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/11/24/7314996> (accessed 01 June 2024).
5. Oksymets O. (2021), «The anti-vaccination movement in Ukraine: who is who, how influential they are and what their narratives are», available at: <https://imi.org.ua/monitorings/antyvaksynatorskyj-ruh-v-ukrayini-hto-ye-hto-naskilky-vony-vplyvovi-ta-yaki-yihni-naratyvy-i43016> (accessed 01 June 2024).
6. Polovynchak Y. (2015), «Features of functioning of Ukrainian blogosphere», *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, vol. 3, no. 42. pp. 99–102.

7. National Security and Defense Council of Ukraine (2021), «Report of the Center for Combating Disinformation at the National Security and Defense Council of Ukraine «Anti-vaccine propaganda – information campaign against Ukraine».
8. Fiialka S. (2018), Media literacy of Ukrainians on vaccination issues. *Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva*. 2018. № 2(60). pp. 41–49.
9. Chudutova, D. & Ustinov, O. (2010), «Vaccination by age, state of collective immunity and anti-vaccination campaigns: current situation in Ukraine», *Ukrainskyi medychnyi chasopys [Ukrainian medical journal]*, vol. 5, no. 79. C. 33–36.
10. Boreiko, Y., Kulakevych, M. & Fedotova, T., (2022), «Church and the COVID-19 pandemic in Ukraine: Vaccination as a challenge», *Sophia. Human and Religious Studies Bulletin*, vol. 19, no. 1, pp. 12–15
11. Dmytruk V. I., Zaslavska H. O. (2017), «Immunoprophylaxis of infectious diseases in children: achievements and problems. Anti-vaccine movement as a barrier factor in immunization of the population.», *Actual infectology*. vol. 5, no. 4. pp. 166–171. URL: <https://doi.org/10.22141/2312-413x.5.4.2017.115728>
12. Keegan K. (2022), «Clarity for friends, confusion for foes: Russian vaccine propaganda in Ukraine and Serbia» *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. URL: <https://doi.org/10.37016/mr-2020-98>.
13. Zakharchenko, O., Avramenko, R., Zakharchenko, A., Korobchuk, A., Fedushko, S., Syerov, Y. & Trach, O., (2022), «Multifaceted Nature of Social Media Content Propagating COVID-19 Vaccine Hesitancy: Ukrainian Case». *Procedia Computer Science* no. 198, pp. 682–687. URL: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.12.306>.
14. Rochel de Camargo Jr K. (2020), «Here we go again: the reemergence of anti-vaccine activism on the Internet». *Cadernos de Saúde Pública*. vol. 36, no. 2. URL: <https://doi.org/10.1590/0102-311x00037620>

UDC: 316.77 + 007.304.08

THE BLOGOSPHERE OF UKRAINE: CONTENT ANALYSIS OF THE ANTI-VACCINE CAMPAIGN DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Shevchenko Viktoriya, D.Sc. (Social Communication), professor, e-mail: victoryshe@knu.ua;

ORCID – <https://orcid.org/0000-0003-1642-1283>

Zubar Petro, PhD student, e-mail: petro.zubar@knu.ua.

ORCID – <https://orcid.org/0000-0002-1538-8218>

Educational and Scientific Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

Introduction. The COVID-19 pandemic has triggered a surge in existing anti-vaccine sentiments in Ukraine, posing a threat to public health. This study aims to analyze the anti-vaccine campaign in the Ukrainian blogosphere, which intensified during the pandemic and coalesced around issues related to the coronavirus.

Relevance of the study. The relevance of the study is determined by the increasing popularity of anti-vaccine sentiments in Ukraine, which are facilitated by the growing influence of the blogosphere as a powerful channel for disseminating destructive content. The study aims to identify the key categories that bloggers appealed to while conducting the campaign against vaccination for coronavirus disease in Ukraine during the COVID-19 pandemic.

Methodology. To determine the most influential representatives of the anti-vaccine movement in Ukraine, a media monitoring was conducted focusing on the exposure of fakes and misinformation regarding COVID-19. A list of the channels of the most popular Ukrainian bloggers who are corona-skeptics and opponents of vaccination was compiled. Subsequently, 232 videos published on these bloggers' channels were studied. The content analysis method was applied to identify the key messages and calls used by vaccination opponents.

Results. The most popular representatives of the anti-vaccine movement in Ukraine were found to be lawyers, pseudo-experts, citizen journalists, and proponents of conspiracy theories.

The media activity of anti-vaccination bloggers was recorded throughout the entire pandemic of the coronavirus disease in Ukraine and for some time after its end. The chronology and reasons for the main surges in their activity and audience interest are revealed. The study identified the most common categories appealed to by bloggers in the anti-vaccination campaign, as well as their calls to action and objects of their criticism.

Conclusions. The study demonstrates that Ukrainian vaccination opponents politicize vaccination issues, actively using conspiratorial rhetoric. The key categories of coronaskeptics bloggers' messages include violations of rights (both fundamental rights and rights to work, choice, etc.), safety (of vaccines or the disease itself), conspiracy theories and moral. The most popular appeal of vaccination opponents is to "think critically" and not comply with requirements related to vaccination or quarantine restrictions. The main objects of criticism are authorities, various institutions, and the media. Further investigation into the discursive strategies of anti-vaccine campaigns will contribute to the formation of an effective counter-narrative.

Keywords: *Blogging, misinformation, conspiracy theory, anti-vaccine campaign, content analysis, COVID-19, information campaigns.*

Стаття надійшла до редакції 02.07.2024 р.

Рекомендовано до видання 06.09.2024 р.